

Frode Ulvund

Fridomens grænser 1814-1851. Handhevinga av den norske "jødeparagrafen".

Oslo: Scandinavian Academic Press, 2014, 378 s. NKr 399.-

Forbuddet mod jøder, jesuitter og munkeordener i § 2 i den norske grundlov af 1814 har i 200 året for loven været genstand for flere bøger, foredrag og debatter. Med få måneders mellemrum traf man i Danmark og i Norge helt forskellige bestemmelser om jødernes fremtidige stilling i de respektive lande. Medens man i Danmark udstedte det såkaldte jødiske "Frihedsbrev", den kongelige anordning af 29/3 1814, som stillede jødiske borgere lige med alle andre borgere mht. erhvervsudøvelse, gik man den modsatte vej i Norge og forbød jøder adgang til riget, idet der stod, at de *fremdeles* skulle være udelukket. Hvorfor? Og hvorledes praktiserede man i Norge denne bestemmelse? Det har været forfatterens mål at undersøge i denne bog.

Behandlingen af det spørgsmål, hvorledes man håndhævede denne paragraf, begynder dog først halvvejs inde i bogen (s. 141), for forfatteren opridses inden dette jødernes stilling i Norge før 1814. Han maner den opfattelse i jorden, som man af og til kan høre, at der ikke var jøder i landet før den tid. Som eksempel nævner han bl.a. Salomon Simon, men kender åbenbart ikke beskrivelsen af hans senere skæbne, ligesom han heller ikke nævner andre proselytter, som er omtalt i nyere tid (Thamar Wallich og Isaach Abraham Cohn). I denne forbindelse savner man også i afsnittet *Konverterte jødar i Danmark-Norge* (123-126) henvisning til de 121 jødiske proselytansøgere i pietismens tid og til de 120 i årene 1760-1814, som er meddelt i mine bøger fra 2002 og 2002, i stedet for forfatterens henvisning til Weitemeyers ufuldstændige meddelelser (1919). Videre oplyser forfatteren om Moses Mendelsohns oplysningsbevægelse, om det danske frihedsbrev og de samtidige forhold i Sverige. Han stiller også det spørgsmål, hvorfor det nævnte forbud overhovedet kunne gennemføres og nævner især præsterne Nicolaj Wergelands, Hans Grøgaard og andres aktiviteter for forbuddet og de tre præster og et par andre, som var imod. Man bemærker her forfatterens vigtige iagttagelse om kildeproblemerne (s. 88), om de samtidige tolkninger af ordet *fremdeles* (92) og hans konklusion, at motiverne for forbuddet var både politiske, merkantilistiske og religiøse (98-149). Hertil kan føjes, at de sædvanlige fordomme florerede lystigt blandt debattørerne.

Bogen har til gengæld sin styrke i kapitlerne 5 til 11, hvor forfatteren arbejder på grundlag af utrykte kilder som bl.a. Bergens politimesters og stiftamtmandens arkiv, Bergen magistrats arkiv, Kristiania stiftamt, kirkers arkivalier og andet. Ejendommeligt nok har forfatteren ikke lavet en samlet fortegnelse over disse arkivalier, bortset fra, at henvisninger nævnes i noterne. På grundlag af disse kilder kan forfatteren nemlig direkte vise, hvor strengt man med forhør og udvisninger efterlevede § 2 i de første år. Rygter spillede en vigtig rolle, blot mistanken om at være jøde var nok til udvisning. Han undersøger her forholdene mellem lokale og de centrale myndigheder. Han viser også, hvor-

ledes man med tiden gik mere og mere lempeligt frem, udstedte lejdebrevne både til enkeltpersoner og grupper og lod en mand som Joseph Hambro rejse frit ind og ud af landet. Han forstrakte staten med et større lån. Disse kapitler er meget vigtige supplementter til de hidtidige undersøgelser af den berygtede § 2. Forf. viser endelig, hvorledes denne liberalisering af praksis åbnede vejen for jødeparagraffens ophævelse i 1851, uanset at der endnu i 1849 var en stor gruppe politikere, som ville bevare den. Bortset fra de påpegede mangler og fejl i formalia – visse personnavne staves temmelig forkert – udgør bogen et meget vigtigt bidrag til analyserne af motiverne til jødeparagraffens vedtagelse og til håndhævnningen af den indtil afskaffelsen.

Martin Schwarz Lausten